

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING



Ny följd. Årgång 6

1 9 2 5

UPPSALA 1926

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1926

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

AMANDA I DIKTEN OCH VERKLIGHETEN.

Av

SVEN CEDERBLAD.

Stagnelii dikter till Amanda äro enastående i vår så fattiga erotiska lyrik. Man möter i dem den passionerade och stora kärleken i all dess outtömliga rikedom på känslor: naivt svärmeri, blyg försagdhet, förhoppningar och melankoli, heta begär, eterisk dröm. Denna diktning rymmer blodets hastiga puls, hjärtats snabba slag, extatisk översvinnelighet, eftertankens klara, svala ro och vida överblick. Kring Amanda står all den glans av »rosendimmor», som en sinnesbetagen diktare kan skänka sin älskades gestalt.

Genom Stagnelii dikter kan man dock, som jag förut visat (Samlaren 1923, ss. 10 ff.), steg för steg följa hans kärleks historia, vars förlopp icke innebär någon som helst psykologisk orimlighet.

Frågan, om Amanda motsvarats av en verklig kvinna eller icke, har diskuterats ända till leda. Vare det nog sagt, att de skäl, som anförts för att Amanda varit uteslutande eller huvudsakligen en fantasiskapelse, icke ha visat sig hållbara. En hänvisning till Stagnelii exklusivt polygama böjelser vederlägges redan av Amandadiktarnas egen karaktär. De bestridanden av Amandas existens, som gjorts av Stagnelii anhöriga i Kalmar, äro icke mycket värda, då hans liv i Stockholm synes ha varit dem så gott som okänt. Det är nog ytterst sällan, som föräldrar och syskon äro noggrant under rättade om vad deras respektive son och broder haft för kärleks-historier på annan ort. Det sagda gäller också om den Wimmerstedtska traditionen, som ytterst utgått från skaldens syster och hennes man, lektor N. H. Wimmerstedt i Kalmar. En erinran om

Det är mig en kär plikt att meddela, att ett anslag ur Längmanska fonden möjliggjort utarbetandet av denna studie.

att Johan Wimmerstedts uttalande (Nord. Tidskr. 1894, s. 342) ej är mycket att bygga på, har jag f. ö. fått genom ett brev från fru Signe Nordenstam, f. Wimmerstedt, som välvilligt meddelat mig bl. a. följande:

Fröken Maria Carlander — vars mor var uppvuxen som fostersyster till Johan Magnus Wimmerstedt hos hans föräldrar Hedda Stagnelius och prosten, f. d. lektor Wimmerstedt i Högsby — säger, att Erik Johan Stagnelius skaldemö ej var fingerad utan endast till namnet.

Föreställningen, att skalden i sin lidelsefulla diktning till Amanda blott skulle röra sig med en abstraktion, för till en förvirrande oklarhet i uppfattningen. Tänker man sig däremot Amanda som en verklig flicka — så kallar ju Stagnelius henne många gånger, när han glömmet att kalla henne gudinna — för vilken poeten suckar, för vars skönhet han ej kan finna ord nog stora och granna, som han drömt om att viga vid, vars hårdhet, förakt och avslag han bittert klagat över, till vilken han resignerat säger farväl, ja, då blir det hela enkelt, klart, mänskligt, trovärdigt.

En sak, varom forskare från senare tid, trots alla meningsskiljaktigheter för övrigt, tyckas ha enats, är att Stagnelii Amanda måste ha varit ett Stockholmsbarn, en uppfattning, som Eichhorn redan år 1868 framställt och väl motiverat (i sin Lefnadsteckning för Stagnelii Samlade Skrifter, s. xxxv).

Och dock kan man knappast, så underligt det än kan synas och låta, få riktigt klart för sig, att den så hängivet besjungna verkliga existerat och gått på samma gator som poeten, förrän man vet ett bestämt namn. En lycklig slump och en välvillig fingervisning av bibliotekarien dr Oscar Wieselgren ge mig dock en möjlighet att namnge en bestämd person.

I Chr. Eichhorns svårtillgängliga papper förekommer följande anteckning om Stagnelius, som härmed meddelas med benäget tillstånd av hans efterlevande maka och dotter:

Bodde 1815, 16 i Fiskaregränden vid Mosebacke och var vid den tiden alldeles förtjust i Fredrique Almgren, en utmärkt vacker men slamsig flicka, dotter till en enkefru A., som sedan blef gift med kyrkoh. Sodenstjerna. 1818 flyttade familjen till Järlåsa, då äfven

St. flamma följde med dit. Hon dog ung. (Uppg. af V. Planckh hvars far var med i dessa förhåll. 16 nov. 70).¹

Hur mycken tilltro förtjäna nu dessa Eichhorns och Planckhs uppgifter? Ja, man lägger först märke till att Eichhorn, som i företalen till sina upplagor med erkännansvärd saklighet och grundlighet förfäktat, att Stagnelii kärlek gällt en verklig kvinna,² har tillerkänt sin vän Victor Planckhs uttalande en så stor betydelse, att han t. o. m. daterat det. »Jfr i öfrigt min lefnadsteckning», har Eichhorn tillagt till ovanstående meddelande. Han har tydligen funnit den uppfattning om Stagnelii kärlekshistoria, som han två år förut framställt i sin biografi, bestyrkt. Enligt några biografiska uppgifter av Eichhorn om Planckh, även de befintliga i Eichhorns efterlämnade anteckningar, hade också Eichhorn umgåtts med Planckh från år 1868 till dennes död 1877 och bör således ha haft många tillfällen att få Planckhs ord bekräftade. Men frågan om sanningsenligheten av uppgifterna om skaldens förälskelse står och faller med spörsmålet: »Äro Planckhs övriga uppgifter tillförlitliga?» — Det må då redan från början sägas, att de lämnade upplysningarna samtliga till punkt och pricka, med undantag för ordet om »slamsigheten», bekräftats av kyrkböckernas och andra »publique handlingars» knappa annotationer, av biografiska handböcker och en del släkttraditioner.

Först några ord om sagesmannen, Victor Planckh, vilka inte torde falla alltför långt på sidan om ämnet. Denne Planckh började sin bana som tjänsteman; i den första mantalslängd (Maria församling 1846), där man spårar hans namn, uppger hans fostermor Margreta Regina Block honom som e. o. kontorsskrivare vid Postverket. I sina privata anteckningar omtalar Eichhorn honom som vice assistent i byggnadsskolan i Stockholm. Emellertid måtte han ha haft motgångar i sin karriär, ty han blev sedermera elev vid de kungl. teatrarna och sökte anställning vid de kringresande tea-

¹ Uppgiften om förefintligheten av detta EICHHORNS uttalande har benäget lämnats mig av dr O. WIESELGREN, som även i andra fall visat mig stort tillmötesgående. Av sin farbroder, HARALD WIESELGREN, som också känt bemålde Planckh, har dr Wieselgren enligt egen utsago fått liknande upplysningar om Stagnelii förälskelse i mamsell Almgren.

² Så t. ex. har EICHHORN klart insett den ringa beviskraften i faderns förnekande av att sonen Erik Johans svärmod sammanhängde med en olycklig och obesvarad kärlek. Eichhorn förklarar (s. XXXIII): »Det är ej för en åldrig far, dertill en värdig andans man, som ett ungt hjerta, vore det än en sons, biktat sina ömtåligaste hemligheter; och allraminst skall en karaktär af Stagnelii halt göra det.»

tersällskapet. Han blev sedermera enligt Eichhorn (ibidem) skådespelare hos Pierre Deland, Oskar Andersson och Lars Elffors. Som aktör lär han ha varit synnerligen medelmåttig. I Stockholms Adresskalender från de senare åren av Planckhs liv står han upptagen som litteratör, och i själva verket har han översatt och bearbetat en hel del teaterpjäser och romaner. Mot slutet av sitt liv blev han sekreterare hos teaterdirektör Alberg under en tid, då Djurgårdsteatern i alla avseenden, ekonomiska, organisatoriska och moraliska, tycktes gå en säker upplösning till mötes. Fjorton dagar före sin död avskedades han från sin befattning vid Djurgårdsteatern. Den 4 november 1877 sköt han sig en kula för pannan och avled samma afton på ett lasarett efter en lång och svår döds-kamp.

Det måste sägas, att Victor Planckh förefaller som en i hög grad tvivelaktig, bisarr och förkommen existens.¹ Den som studerar hans biografi får många inblickar i det lössläppta och trasgranna bohemliv, med högt spel och dåliga affärer, som levdes bakom kulisserna i den tidens Stockholm.

¹ Nästan alla de många uttalanden, man finner om honom, äro för honom ytterst ofördelaktiga. Enligt fru EICHORN hade han dock varit kvick och glad i umgänget och frikostig, när han så kunde. Det säges i ett odaterat privatbrev av P. E. Bergstrand (i Wernerska samlingarna): »P. var en av de mest gåtlika människor jag känt och jag har aldrig hört någon människa mer än Eichhorn tala väl om honom. Han hade en förmåga att intressera och duperas som man tog för entusiasm.» I samma brev karakteriseras han som en »matfriare» och det heter vidare: »Goda, oförargliga människor ha på den aflednes mull sagt att han var elak, och jag tror det tyvärr också. Att han var i hög grad fräck och krypande är säkert.» När man förebrådde direktör Alberg, att han anställt en person med Planckhs dåliga rykte, svarade denne skämtare: »Jag är sjelf en så god människa, att jag behöver någon förtrogen vid min sida, som kan motsvara den onda principen — för jämviktens skull.» (Minnen från Djurgårdsteatern, s. 141). — Över Planckhs liv vilar samma mystifierande halvdunkel som över hans karaktär. Han gav sin tids cronique scandaleuse mycket att beställa. Han gifte sig år 1856 med aktrisen Eleonora Wigström, »hvilket väckte så mycket mera uppseende, som hon var utmärkt vacker och han en liten mager fuling» (anteckning i Wernerska samlingarna, Stockholms stads arkiv). En aptitbit för sensationspressen blev sedermera den hans »affär», som bestod i att han i Helsingfors »för klingande imperialer» (i svenskt mynt 20,000 kr.) sålde sin hustru till ryska titulärrådet Petroff. Om orsaken till hans självmord föreligga också olika versioner. Påståendet, att han skjutit sig av olycklig kärlek till en bekant skådespelerska, då hon gifte sig med en grosshandlare, bestrides mycket ivrigt av andra, som i stället skylla på hans dåliga affärer.

Om PLANCKH se vidare *Minnen från Djurgårdsteatern af en teatervän* (= »Fergus», AUG. VON SCHÉELE), Sthlm 1882, ss. 141, 144, 159, 161. *Ill. Tidn.* 1865, nr 35 o. 38; *Dagens Nyheter* 6/11 1877; *Fäderneslandet* 28/7, 7/11, 10/11 s. å. *Stockholmsbladet* 11/3 1904, en hel del anteckningar i K. F. WERNERS samlingar i Stockholms Stads arkiv och Eichorns papper.

Av betydligt större intresse för föreliggande ämne är ju frågan om Planckhs vederhäftighet som sagesman om Stagnelii förälskelse i mamsell Fredrica Almgren, m. a. o. frågan om hans faders förhållande till Stagnelius. Men även i detta fall stöter man på en mörk punkt i Victor Planckhs liv. Det har varit omöjligt att fastställa, vilka hans föräldrar varit.

Victor Planckh har nämligen varit av oäkta börd. Han föddes d. 23 augusti 1826. Namnet Planckh synes icke ha varit moderns.¹ Man får vara ytterst försiktig med gissningar, men jag kan icke undgå att påpeka, att vid den tid, då Stagnelius enligt Eichhorns och Victor Planckhs uppgift bodde vid Fiskaregatan intill Mosebacke, näml. åren 1815 och 1816, funnos flera med namnet Planck bosatta på Södermalm.² Vid Götgatan (i huset n:r 1), alltså i omedelbar närhet till Fiskaregatan, där icke blott Stagnelius utan också familjen Almgren bodde, efter vad som senare skall visas, hade åtminstone t. o. m. första halvåret 1814 en burgen ämbetsmannafamilj Planck sitt hem, som sedan någon gång före år 1817 flyttade från Katarina till Maria församling och bosatte sig vid Högbergsgatan icke långt från Götgatan.³ I familjen funnos två söner: Edvard Johan (född år 1786), som år 1814 var revisor och sedermera blev kassör i Rikens ständers bank, och Gustaf Adolph, vid samma tid fanjunkare, senare kapten, född år 1793 och alltså ungefär jämnårig med Stagnelius.⁴ På 1820-talet var även Stagne-

¹ Dopboken över oäkta födde i *Maria Magdalena förs.* 1820—1850 har följande annotation för år 1826:

(Aug.) 24. Döptes (21) Son Victor Emile Eugene född den 23 Augusti. Faddna Hustru Sophia Pettersson och Barnmorsk. Margr. Lemon. Modren bor vid Besvärsg. Qw. Ugglan Större N:o 1 — — —.

Det har icke varit möjligt att med ledning av kyrkböcker avgöra ens, vem som varit hans mor. Att nämnde Victor Emil Eugene är identisk med VICTOR PLANCKH framgår först av att senare mantalslängder ha samma uppgift om hans födelsedag, vidare av att mantalsuppgifterna för år 1846 uppta samma förnamn i samma ordning.

² Den ortografiska olikheten mellan Victor *Planckhs* efternamn och de här nämnda personernas namn *Planck* kan icke anföras som argument mot släktskap, enär Victor Planckhs namn, då han först nämnes i kyrkböcker och mantalslängder, stavas utan *h*. Naturligtvis är likväl teorien om Victor Planckhs släktskap med dessa en högst osäker gissning.

³ Bouppteckning d. 4 maj 1814 efter Kammarrevisionsrådet CARL EDWARDS-SON PLANCK (i *Rådhusarkivet*, Stockholm, liksom alla här nämnda bouppteckningar); Mantalslängden för Maria förs., södra delen år 1820; Husförhörboken för Katharina förs. 1817.

⁴ 1820 års mantalslängd och ovannämnda bouppteckning, liksom bouppteckningen efter modern MARIA SOPHIA PLANCK.

lius bosatt i Maria församling (se Bööks mon., s. 518). De unga männens vägar kunna mer än väl ha korsat varandra.

Hur det än må förhålla sig med Victor Planckhs fader och Stagnelius, så är det likväl möjligt att bevisa, att Victor Planckh haft nära beröring med andra personer, som förtroligt umgåtts med Stagnelius, ja, bott i samma hus som den unge poeten och den ändå yngre flicka, som synes ha varit Amandas förebild.

Var Victor Planckh varit i sin barndom, står i vida fältet. Fru Eichhorn har talat om för mig, att han uppfostrats på landet. I sin ungdom har han dock återkommit till Stockholm och i 1841—1843 års husförhörsbok och 1846 års mantalslängd för Maria församling står han upptagen som fosterson till »grosshandlareänkan» Margreta Regina Block. Att Margreta Block år 1815 bodde i samma hus som poeten, därpå kan man få svart på vitt genom ett intyg från Victor Planckh rörande en för övrigt ganska vacker utfällbar mahognybyrå, som hamnat i Eichhorns och hans familjs ägo. Då varje nytt dokument om Stagnelius, om också aldrig så torftigt, har sitt intresse, meddelar jag det in extenso med några av mig själv gjorda kursiveringar.

Enligt hvad numera aflidna Demoiselle Lovisa Ulrika Block i lifstiden för undertecknad berättat, läser skalden Erik Johan Stagnelius, *hvilken vid tiden omkring år 1815 bott i samma hus som hon och såsom umgängesvän umgåtts med henne och hennes familj, flerfaldiga gånger vid klaffen till en dem tillhörig mahognybyrå affattat mindre skriftliga uppsätter [sic!]. — Detta får jag på begäran af Biblioteks-Amanuensen Herr Doktor Christoffer Eichhorn, hwilken utaf mig, i egenskap af utredningsman uti förbemälda mamsells Blocks Sterbhus, inköpt samma byrå, härmed intyga.*

Stockholm den 17 November 1870.

Victor Planckh.¹

Uppgifterna i detta Planckhs intyg bekräftas av en annan anteckning i Eichhorns papper:

Den fruntimmersbyrå i mahogny med messingsbeslag, *som jag eger, och som tillhört m.ll. Block, har af Stagnelius ofta begagnats att skriva vid åt fruntimren i den släkten.* (Uppg. af Pl. s. d.).²

¹ Att Planckh varit utredningsman i boet, framgår av bouppteckningen d. 26 april 1870.

² Kursivering av Eichhorn. Med »s. d.» avses d. 16 nov. 1870; Eichhorns anteckning bildar näml. en fortsättning på hans ovan (s. 002) citerade uttalande om Stagnelius.

»Fruntimren i den slägten» utgjordes väl närmast av Lovisa Ulrika Blocks moder, den ovannämnda änkan efter grosshandlaren Johan Gottfrid Block, och hennes tre systrar, Johanna Gustafva, Charlotta Wilhelmina och Maria Sophia. Lovisa Ulrikas tre systrar föddes respektive åren 1790, 1792 och 1796, Lovisa Ulrika själf den 1 okt. år 1794; de voro alltså ungefär jämnåriga med den år 1793 födde poeten.¹ Tillsammans med modern bodde sannolikt år 1815 och säkerligen år 1819 blott två av barnen, näml. Maria Sofia och Lovisa Ulrika; tillflyttningsboken för Maria församling för åren 1818—1820 upptager som inflyttade d. 23 jan. 1819 blott »Enkefru Block, f. Ljungberg», och nämnda båda döttrar.² Denna familj, där den inbundne och kantige poeten synes ha trivts väl, förefaller att ha varit andligt sinnad. Åtminstone tyckes detta gälla modern, som enligt nyss citerade tillflyttningsbok har fått vitsordet »christelig» för sin »fregd», och dottern Lovisa Ulrika, vars kristendomskunskap betecknas med »berömlig» och vars frejd kallas »dygdig, gudfruktig», vilka höga vitsord äro sällsynta i tillflyttningsboken i fråga. Systemen Maria Sofia har fått »berömlig» för sin kristendomskunskap och »hedrande» som betyg i »fregd».

Enligt husförhörslängden för Katharina församling, norra delen, för år 1815 — d. v. s. under den tid, då Lovisa Ulrika Block enligt egen uppgift bodde i samma hus som skalden Stagnelius — var »enkefru Bläck, 4 pers.» bosatt vid Stora Fiskaregränd, no 8, kvarteret Höga Stigen, Större. Husförhörslängden upptar också under samma adress »enkefru Almgren, 7 pers.». Äldsta dottern i hennes familj var Fredrica Elisabet, den flicka, som den tydliga välnitierade Planckh betecknat som föremålet för Stagnelii känslor under den tid, då poeten bodde vid Fiskaregatan intill Mosebacke, åren 1815, 1816. Härmed äro vi åter inne på frågan om Stagnelii älskade och hennes familj.

Fredrica Elisabet Amalia Almgren föddes i Stockholm d. 4 eller 7 mars 1800.³ Hennes moder hette i sig själf Maria Elisabeth Ahlstubbe

¹ Uppgifterna äro lätta att fastställa genom bouppteckningar, mantalslängder och kyrkböcker.

² Om äldsta dottern JOHANNA GUSTAFVA, † d. 8 sept. 1834, upplyser bouppteckningen, att hon »vistades i lifstiden hos Grosshandlaren Carl Norman, boende på Ladugårdslandet».

³ Den 4 mars uppges av Finska församlingens kyrkbok för åren 1811—1820 som hennes födelsedag. I samma församlings konfirmationsbok 1808—1900 och i Järlåsa församlings husförhörslängd 1819 träffar man den 7 mars angiven. Saken är ju en fråga av underordnat intresse.

(urspr. Stubbe). Hon uppgives i olika källor ha kommit från Finland, och Finska församlingens kyrkbok 1811—1820 anger »Kuhmå» som hennes födelseort och den 15 april 1774 som hennes födelse-dag.¹ Antagligen har hon varit dotter till en »kapellan» i Kumo »kapell», Johan Stubbe († 1775), och dennes maka Catharina Ahllund, dotter till Johan Stubbes företrädare i Kumo församling.² Hon stammade alltså både på fäderne och moderne, åtminstone så långt tillbaka jag kunnat spåra, från finlandssvenska prästsläkter. Enligt nyss citerade kyrkbok har hon sedan år 1795 tillhört Finska församlingen i Stockholm.

Maria Elisabeth Ahlstubbe har försökt försörja sig med en »nipperhandel», varom mantalslängden för år 1800 (Katarina, norra delen) upplyser. När nämnda mantalslängd uppgjordes, var hon tydligen ännu ogift. Hennes förmälning med d. v. livdrabanten Johan Fredrik Almgren bör ha ägt rum kort därefter.

Även Johan Fredrik Almgren härstammade från Finland. Han föddes i Helsinges socken år 1774, var först mönsterskrivare vid Finska artilleriregementet, blev sedan furir och erhöll transport till Livdrabantkåren den 29 mars 1798. I samband med denna transport har han väl flyttat till Stockholm. Han blev fänrik vid Kungl. Södermanlands regemente d. 5 sept. år 1806, deltog i 1808 års fält-tåg i Norge, blev i mars 1809 tillfångatagen på Åland men måste på något sätt ha befriats ur fångenskapen, ty han medföljde senare 1809 års undsättningsexpedition till Västerbotten.³

Om fänrik Almgren säger Finska församlingens kyrkbok 1811—1820 helt kort: »Mannen Skuten vid Säfvar». Genom en del

¹ I några senare skrivna och tryckta källor förekommer i stället 1778 som hennes födelseår, vilket av flera skäl måste vara felaktigt. I Finska församlingens bok över »födde, vigde, döpte» 1781—1810 anges hennes ålder d. 13 dec. 1809 som 35 år.

² Se C. H. STRANDBERG, *Åbo stifts herdaminne*, Åbo 1832—1834, II, ss. 227, 228, och O. I. COLLIANDER, *Suomen Kirkon Paimen-Muisto*, Helsingissä 1918, II, s. 59. Ingendera av dessa källor uppger dock MARIA ELISABETH AHLSTUBBE (Stubbe) som dotter till JOHAN STUBBE — det senare herdaminnet behandlar blott 1800-talet — men det omtalas, att en son Johan till Johan Stubbe och Catharina Ahllund genom att sammanslå föräldrarnas båda namn bildade sitt eget: Ahlstubbe. De dubbla namnformerna Stubbe och Ahlstubbe, varmed Maria Elisabet oftast betecknas i tryckta och otryckta handlingar, ställa dock utom allt tvivel, att hon varit yngre syster till den Johan Ahlstubbe, som sedan blev »kapellan» i Oravais.

³ *Svenska arméens rang-rulla*, 1807, s. 110: KARL K:SON LEIJONHUFVUD, *Kungl. Södermanlands regementes historia 1771—1915*, Uppsala 1914—1919, III, s. 129. Uppgiften om fångenskapen på Åland härrör från hans hustru och förekommer i hennes ansökan om urarva d. 29 sept. 1810; se nedan!

historiska verk är det oss möjligt att få en något livligare bild av fänrik Almgrens deltagande och död i striden.

Vid början av slaget riktades ryssarnas första häftiga stötar mot första bataljonen av Södermanlands regemente, som »med yttersta mandom», understödd av andra bataljonen, försvarade en höjd Krutbrånet vid landsvägen Umeå—Sävar samt tre gånger förlorade och återtog sina positioner, ända tills allmän reträtt över Sävar anbefalldes av general Wachtmeister. Under hela striden slogos de båda bataljonerna »som ursinniga människor» och »ledo mycken skada». Kaptenen Trolle sände under slaget enligt sin egen rapport »halfva Vesterrekarne kompani under Fändriken Almgrens befäl att förstärka venstra flygeln; efter ytterligare ordres afgick greve Wrangel med hälften af sitt kompani — — —».¹

Wrangel rapporterar, att han måste retirera på grund av fullständig brist på ammunition. »Sedan jag fått ny ammunition», heter det i fortsättningen, »beordrades jag till kanonbetäckning, hvarvid Lieutenant Petré begärde att vi skulle återtaga hans föreställarelåda med ammunition, som var i höjden i backen, som fienden innehade. Fänrikarne Silfversvan, Munck och jag framsprungo då med några man och återtogo föreställaren. Fänrik Almgren som kvarblef för betäckningen blef derunder döds skjuten.» Enligt en släkttradition, till vilken jag senare återkommer, hade Almgren före sin död sänt en hälsning till maka och barn genom den, som sedermera skulle bli hustruns andre man.

Den döende fänriken hade sannerligen skäl till oro för de sina. Änkan fick det mycket svårt. I makarna Almgrens äktenskap hade redan förut fötts två söner och två döttrar,² och när fänrik Almgren stupade d. 18 augusti 1809, bar hans hustru ett barn under hjärtat. Den 9 december s. å. föddes en son. General Wachtmeister, kapten Trolle, greve Wrangel, under vilkas befäl fänrik Almgren stått, och de båda förstnämndas fruar stodo några dagar

¹ Citerat efter AD. LINDSTRÖM, *Öfveramiralen, friherre Pukes expedition till Vesterbotten år 1809*, Sthlm 1893, s. 72. I övrigt är framställningen också baserad på Generalstabens stora verk: *Sveriges krig åren 1808—1809*, del 9 och LEIJONHUVUD, a. a., I, ss. 251 ff.

² Dessa voro utom FREDR. ELISABETH, JOHANNA ULRIKA GUSTAFVA, född d. 24 juni 1803, JOHAN FREDRIK MAURITZ, född d. 24 febr. 1805 och CARL ISAK GUSTAF, född d. 2 febr. 1808. I *Upsala Årkestifts herdaminne*, 1842—1845, II, s. 158 uppgivas de oriktigt som prosten SODENSTJERNAS barn, ehuru de i själva verket blott voro hans styvbarn.

senare fadder åt den nyfödde, men om denna vackra gärd åt den fallnes minne även åtföljts av någon kontant erkänsla, är icke gott att säga.¹

Ekonomiskt understöd hade annars varit mer än väl behöfligt. Familjen hade länge varit hårt skuldsatt. Fru Almgrens nipperhandel vid Södermalmstorg, vilken hon synes ha innehaft sedan senast år 1800, tyckes inte ha burit sig. År 1809 synes hon ha slutat med rörelsen.² Bouppteckningen efter fänrik Almgren visar ett det allra svåraste läge. Summan för inventarierna, som äro av torftigaste och nödvändigaste slag och karakteriseras med de tätt återkommande orden »gammal», »söndrig», belöper sig till 12 riksdaler 30 skilling, varemot skulderna (till Riksdiskontverket och en hel del enskilda personer) gå till 1,196 rdr, 18,8 sk.

Att ställningen var förtvivlad, framgår också av ordet »con-curs», tillskrivet till 1810 års mantalslängd för Maria Elisabeth Almgren med familj. I sin nöd beslöt änkan sig för att ansöka om urarva-förmån för sig och sina barn. Hennes ansökan av d. 29 sept. 1809 vittnar vältaligt om hennes svåra belägenhet.³

Stadd i den mäst olyckliga belägenhet med fyra små Barn genom min i lifstiden käre mans Fändriken vid Kongl. Södermanlands Regimentet Almgrens olyckliga död uti Bataillen vid Umeå d. 19 i nästledne Augusti Månad nödsakas hos Högädla Rådhus Rätten jag i ödmjukhet anhålla om Sterbhusets samtliga respectieve Herrar Borgenärens inkallande för att till dem få afstå qvarlåtenskapen och njuta så för mig som barnen urarfva förmon. I mitt utblåttade tillstånd kan jag icke begära undantag af något, ehnär jag har ägtenskapsförord. Men jag åberopar Herrar Borgenärens medlidande hälst dem ock icke lærer vara obekant, at min man, vid fångenskapen på Åland i nästledne Martii Månad, förlorade allt hvad han ägde. Framhårdar i ödmjukhet

Högädle Rådhus Rättens

ödmjuckesta tjenarinna
M. E. Almgren
föt Ahlstubbe.

¹ Finska församlingens bok över »födde, vigde, döpte» 1781—1810. De övriga barnen Almgren stå icke upptagna i nämnda bok.

² I konkurshandling 254 år 1810 (*Rådhusets arkiv*) förekommer bl. a. en kontributionssedel (av år 1809) för »Lieutenanten (sic!) J. F. Almgren, des hustru M. E. Almgren för sig och nipperhandeln». Här står antecknat: »Nota. I anseende til det at Nipperhandels Privilegierna skall vara til Högädla Handels Collegium återlämnade före upbördsåret och afskrifning tilfölje deraf följt, blir detta Debet efter afskrifnings Resolution förminskadt».

³ Konkurshandling 254 (år 1810) i *Rådhusarkivet*.

Fordringsägarna bevakade emellertid sina fordringar, målet var före flera gånger, och först d. 15 dec. 1810 föll dom, som utföll till Maria Elisabeth Almgrens förmån.¹ Det fanns väl ingenting att få. De gnagande brödbekymren ha nog gjort sitt till för att förvärpa det häftiga lynne, varav Maria Elisabeth Almgren lär ha lidit.

Under åren 1800—1815 har fru Almgren flyttat flera gånger men ständigt hållit sig i närheten av Mosebacke. År 1815 är hon, som nämnt, bosatt i Stora Fiskaregränd (= nuvarande Fiskaregatan) n:r 8. Huset är nu rivet. I dess ställe reser sig ett av de »skandalhus», som till mångas förtrytelse lära förstöra Söders silhuett genom att skymma bort Katarina kyrka. Mitt emot kvarstå dock några gamla röda snedvinkliga kåkar av Söders förr vanliga typ. Det är väl inte troligt, att änkefruarna Almgrens och Blocks hus varit så olika dem. Huset kan väl inte ha varit stort, då där år 1815 bodde blott två familjer. Vidare hade nog inte den utfattiga familjen Almgren råd att bo i något större palats. Gamla söderbor, boende i grannskapet, minnas väl den tid, då endast låga hus funnos vid Fiskaregatan.

I ett barnrikt och fattigt hem och utan större bildningsmöjligheter har Fredrica Elisabeth Almgren vuxit upp.² Det är alltså icke tomma ord, då Stagnelius bryter ut i förbittring mot den man,

som i kärlekens himmelska nöjen
Söker, en fåfäng narr, annat än kärleken sjelf,

och om sig själv försäkrar:

Skänkte mig himlen en ung, förförisk blomstrande Flicka,
Vore dess hjärta ock värdigt att älskas af mig
Litet mig angick då om dess mor sålt blommor på gatan
Eller af fjädrar beprydd åkt i en skimrande vagn.
Fast dess händer ej lärt att röra klaveret och cittran,
Fast hon en bokstaf ej läst af Voltaire och Rousseau,
Fast bekikad och kikande sjelf från Amfiteaterns
Bänkar ej Kotzebues rörande Dramer hon ser,
Skulle jag stolt ändå till mitt hjärta den älskade trycka
Skulle jag ömt ändå kyssa dess rosiga mund.

(I: 212).

¹ Diarium i Konkursmål 1806—1814, år 1809, sept. 29 (*Rddhusrättens arkiv*).
Finska församlingens vigselbok 1816.

² Bouppteckningen efter fänrik Almgren upptar ej en enda bok.

Mamsell Fredrica Elisabeth hade nog icke läst många bokstäver av Voltaire och Rousseau, ej heller hade väl hennes händer rört »klaveret eller cittran».

Den elegi, varur ovanstående citat lösbrutits, härrör enligt Albert Nilsson¹ från tiden 1816—17. Då hade Stagnelius redan sett Fredrica Elisabeth Almgren.

På våren 1815 reste Stagnelius till Stockholm. Han hade då att genomgå »vanliga Specimina Stili samt derpå följande förhör», vilket lyckades väl, varför han också antogs som e. o. kanslist.² Under sommaren kvarstannade han i Stockholm — prof. Albert Nilsson har benäget meddelat mig, att han funnit många kungl. brev, renskrivna av Stagnelius redan sommaren 1815. Vidare har han, som Böök fastslagit (monografien, s. 185), med säkerhet uppehållit sig i Stockholm från och med november månad 1815 till mitten av augusti 1816 — en tidsbestämning, som fullständigt stämmer med Lovisa Ulrika Blocks uppgift om den tid Stagnelius bott i samma hus som hon, med Planckhs upplysning om tiden för Stagnelii förälskelse, med Katharina församlings husförhörslängd och med några av de första Amandadikterna, som kunnat dateras. Tidigast av alla dessa är enligt en allmän mening dikten *Mina önsknningar* (I: 133). Elegien 1815 (I: 198), där Stagnelius omtalar, att han redan förut besjungit Amanda (»Henne Amanda blygt nämnde min bäfvande sång»), måste härröra från årets sista hälft.

När Erik Johan Stagnelius hyrde in sig i Stora Fiskaregränden n:r 8, kanske i en husets vindskammare — Böttigers uppgift,³ att Stagnelius skulle ha bott i »vindskamrar på Söder», jävas åtminstone inte av vad som i denna uppsats framkommit — var han en ung man (d. 14 okt. 1815 fyllde han 22 år), tafatt, nervös, kantig och oberäknelig i sätt och gester, till figuren spinkig och allt annat än välväxt, ful med sin deformerade huvudform, sitt tunna hår och sina små djupt liggande ljusbruna ögon, en poet, som redan skrivit ganska mycken lyrik utan att ha tryckt en rad, ärelysten men ännu utan den berömmelse, som endast trycksvärtan kan ge, varför hans utsikter att vinna Amandas kärlek genom sång icke böra ha varit så stora, svag till hälsan och redan med en känsla av dödsmärkthet men ännu icke nedbruten av sin »diet», som enligt Geijer under

¹ *Kronologien i Stagnelius' diktning*, Uppsala 1926, s. 39.

² Efter Bööks utredningar i monografien, ss. 181 ff.

³ *Minne af Erik Johan Stagnelius*, Sv. ak. handl. från 1796, del 47, s. 81.

hans senare tid inte lär ha varit »den bästa», överspänd och full av växlande livsleda och njutningstörst, ända till pina ansatt av sina begärelser. Han hade redan haft ett tycke, nämligen för den Constance Magnet, som den 8 mars 1813 förlovade sig och sedan år 1816 gifte sig med löjtnant Erik Johan Hummerhjelm.¹

När Stagnelius tog in i huset med den kristligt sinnade änkefru Block och hennes döttrar och med den fattiga, hetlevrade fänriksänkan Almgren och hennes fyrtaliga barnskara, har han förälskat sig i äldsta dottern i familjen Almgren, Fredrica Elisabeth. Hon var då en vacker flicka på blott femton år. Hans första dikter avspegla all den melankoli, det tvivel på genkärlek och den osäkerhet, som merendels följer den lidelsefulla och stora kärleken i spåren.

Att Stagnelius även i mera borgerlig mening menat allvar med sin böjelse, framgår av utsagan av den enda nu levande av Fredrica Elisabeth Almgrens släkt, näml. fröken Therèse Almgren, nu sjuttiosex år, dotter till Fredrica Almgrens yngre bror, riksbanksbokhållare Carl Gustaf Almgren.² Hon har aldrig sett sin faster, då denna enligt hennes liksom Eichhorns uppgift dog ung. Jag citerar ett brev av den 2 okt. 1924 av kand. Zamore: »Fröken Almgren hade hört sin far tala om denna syster och sade sig även ha hört, att Stagnelius under familjens tid i Stockholm varit en omtyckt vän i huset». För mig har hon uppgivit, att Stagnelius bodde hos hennes farmor. På min fråga, om Stagnelius umgåtts i fasterns hem, svarade fröken Almgren ordagrant som följer: »Ja, det gjorde han visst. Han till och med friade till min faster».

I Stagnelii dikter möter man också spår av att poeten och e. o. kanslisten drömt om att få hemföra Amanda som sin brud. I en elegi (II: 53), odaterbar men säkerligen från en senare tid, eftersom den är färgad av teosofi och Stagnelius mot slutet av dikten nämner sin

¹ J. B. SIMONSSON, *E. J. Stagnelius*, Lund 1909, s. 128. Sanningenligheten i denna tradition bekräftas av ett brev i EICHHORNS samlingar från lantbrukaren F. WIMMERSTEDT, vars mor, PELLA WIMMERSTEDT, först gift med en broder Carl Ulrik till Erik Joh. Stagnelius, bett honom lämna Eichhorn en del meddelanden angående några porträtt av skalden. Det heter bl. a.: »Om Friherrinnan Constance Hummerhjelm, född Magnet, hvilken länge varit bosatt i Kalmar, ännu lefver, torde hon vara den enda, som ännu har minne av Erik Stagnelii utseende. Mellan henne och skalden var ett närmare förhållande och hon anses ha varit förebilden för hans 'Amanda'.»

² Jag står i detta som i andra fall i stor tacksamhetsskuld till kandidat KARL OTTO ZAMORE, vars mormors fader, prosten ERIK ARVID SODENSTJERNA, var gift med MARIA ELISABETH ALMGREN. Kandidat Zamore har först visat mig till fröken Therèse Almgren samt därjämte införskaffat en del uppgifter, vilka jag sedan av fröken Therèse Almgren personligen fått bekräftade.

kärlek som något förflutet, talar skalden om en dröm, som lyft honom till en högre värld och skänkt uppfyllelse åt alla hans önskningar. Även Amanda syntes i drömmen skola bli hans. Med kärleksfull omsorg har han penslat ut detaljerna i sin tänkta bröllopsfest:

Stjernan, som länge af moln var betäckt, framträdde åter.
 Smyckad af rosor och myrth, under syreernas hvalf,
 Glänste mitt jordlifs drömda object, den älskade tärnan;
 Ömt hon mig räckte sin hand, prydd af förlofningens ring.
 Öppen var templets port. Altaret af blommor bekransadt.
 Klädde till kärlekens fest, änglar, i menskogestalt,
 Stodo omkring oss, en väntande här. Re'n klockorna söngo,
 Och till den älskade så talte min bäfvande röst:
 »Kommen, o dyrkade Vän! är den festliga stunden. O, ilom
 Att i den Eviges hus svärja ett evigt förbund!» —

I samma ögonblick sänker sig en »hvitslöjad» mö ur molnet, »Amanda lik, icke Amanda likväl», och för honom till Gud.

Också av dikten *Landsbygden* (II: 140), som hör till Stagnelii teosofiska diktning och därför enligt Albert Nilssons kronologi (a. a., ss. 50 ff.) bör tänkas diktad omkring åren 1819—20, framgår med fullkomlig tydlighet, att Stagnelius hoppats på ett giftermål med Amanda. Han ber henne räcka honom sin hand, »hvars tryggade besittning» en gång varit hans »drömda himmel».

Huru denna svidande kärlekshistoria för övrigt förlupit, därom vet man föga mera än vad man utlyssnar ur Stagnelii egna dikter. Fåfångt har han försökt att med sin sång förmå henne att glömma hans missbildade yttre (*Näktergalen*, II: 32, *Näktergalen och Rosen*, II: 33), Amanda har ej insett, att deras själar en gång varit »blott ett enda gudaväsen», hon har ej förstätt hans suckar eller också icke velat förstå dem, utan »med förakt» vänt bort sitt ansikte från »den lidande» (*Afsked till Lifvet*, II: 37). Fröken Therèse Almgren sade mig, att det var klart, att hennes faster inte brydde sig om Stagnelius, »så förfärligt ful, som han var».

Amandas historia i verkligheten är av mycket enklare slag än diktens. Fredrica Elisabeth har gått och »läst» samt konfirmerats under de fyra första månaderna av år 1816,¹ en tid, då Stagnelius bevisligen var i Stockholm. I mars månad s. å. inträffade också en händelse, som fick avgörande betydelse för hennes framtid.

Det berättas, att fänrik Almgren före sin död träffat magister

¹ Enligt Finska församlingens konfirmationsbok 1808—1900, år 1816.

Erik Arvid Sodenstjerna, som också deltog i slaget vid Sävar, och bett honom framföra en sista hälsning till de sina. »Sodenstjerna gjorde detta, och det hela slutade med att han gifte sig med änkan 1816» (brev från kandidat K. O. Zamore).¹ Detta skedde också mycket riktigt år 1816, närmare bestämt enligt Finska församlingens vigselbok s. å. d. 10 mars, då pastor Georg Stolpe i Finska församlingen vigde dem. Sodenstjerna, som vid denna tid var vik. rektor i Tyska skolan, slog sig sedan ned hos sin hustru vid Stora Fiskaregränden; husförhörsboken för Katharina församling år 1817 uppger som boende i huset n:o 8 »Scholemäster Sodenstjerna, 5 pers.» — familjen Block och säkerligen även Erik Johan Stagnelius ha flyttat under tiden. Om icke förr, så har han väl flyttat, när Sodenstjerna slog sig ned i sin hustrus hem; husförhörslängden för 1815 upptar sju personer som boende i lägenheten, längden för år 1817, som nyss nämnt, blott fem. När bröllopet stod, var dock Erik Johan Stagnelius bevisligen i Stockholm. Fjorton dagar senare har han skrivit ett brev till fadern, som Bök i sin kommentar (s. 490) daterat till d. 24 mars 1816. Den 28 mars 1818 utnämndes rektor Sodenstjerna till kyrkoherde i Järlåsa, och den 9 oktober samma år flyttade fru Almgren-Sodenstjerna med sina fyra barn — yngste sonen hade avlidit år 1812 — till Järlåsa.² Eichhorn-Planckhs uppgift, att familjen 1818 flyttade till Järlåsa, »då även St. flamma följde med dit», har liksom så gott som alla de övriga bekräftats genom andra källor.

Också när flyttningen skedde, var Stagnelius i Stockholm. Den 5 oktober 1818 har han efter ett längre uppehåll, omfattande de föregående månaderna av året, åter utkvitterat en expedition i ämbetslokalen (Böoks monografi, ss. 185, 186). Har han tiden förut, som troligt är, vistats i Kalmar eller utanför staden i sin faders prebendeförsamling Dörby, så skulle han alltså ha hunnit tillbaka tids nog för att bevittna flyttningen.

Från denna tid eller åtminstone från samma år härrör antagligen Stagnelii förtvylade dikt *Afsked till Lifvet* (II: 37). Ännu i elegien *Om kring Stadens dånande torg* (I: 213), enligt Albert Nilssons

¹ Prosten ERIK ARVID SODENSTJERNAS dotter, fru HENRIETTE SODENSTJERNA, har berättat detta för sin dotterson kandidat KARL OTTO ZAMORE, som sedan benäget vidare befordrat berättelsen till mig. Om data i E. A. Sodenstjernas liv ge Anrep, Svenska Adels Åttartaflor och Uppsala Årkestifts herdaminen naturligtvis upplysningar. Om hans personliga egenskaper kunna ännu underrättelser inhämtas av de gamla i församlingen Järlåsa (enligt pastor ARVID HALLENBERG).

² Enligt Finska församlingens kyrkbok 1811—1820.

datering (a. a. s. 39) diktad åren 1816—17, talar Stagnelius om Amandas kyliga likgiltighet i presens: »Fåfängt, Amanda! min sång Du försmår, mitt brinnande hjärta». I *Afsked till Lifvet* omnämnes hennes avslag såsom något förflutet: »Derför med förakt du vände / Från den lidande ditt anlet / Och förstod ej mina suckar, / Eller ville ej förstå dem». Under detta år har Stagnelius diktat några av sina allra lidelsefullaste dikter, fyllda av den häftigaste för-tvivlan och den mest tygellösa och hädiska sinnlighet (*Till Förrutt-nelsen*, II: 15, *Och sänker*, II: 16, *Rolig den är*, II: 17, *Poliskan*, II: 18, *Valsen*, II: 20, *Kadrillen*, II: 23).¹ Med sin åskådning och stämning sluter sig *Afsked till Lifvet* nära till denna »förteosofiska» grupp.

Kyrkoherde Sodenstjernas äktenskap skall icke ha varit lyckligt. »Hustrun lär ha haft ett häftigt och svårt lynne, som ofta föranledde slitningar. Ännu på 1840-talet lära i prosten Sodenstjernas hem ha funnits diverse spräckta eller på annat sätt skadade föremål, som hans första fru under sina vredesutbrott miss-handlat. — — — En källa till tvister mellan makarna var otvivel-aktigt hustruns barn med Almgren» (citat ur ovannämnda brev från kand. Zamore). Enligt vad pastorn i Järlåsa, författaren Arvid Hallenberg och kand. Zamore hade att berätta, skulle också Sodenstjerna ha varit icke blott en duktig och företagsam prästman, som blev prost och med tiden tämligen fet, utan även en myndig och hård herre. Kyrkoherde Sodenstjernas egenhändiga anteckningar i husförhörslängden för Järlåsa 1819 och närmast följande år (landsarkivet i Uppsala) upplysa om att styvbarnen sökt ge sig bort från det nya hemmet — så sonen Johan Fredrik (år 1820) och dottern Johanna Gustafva, vilken dock snart återkom. Om Fredrica Elisabeth står antecknat i kanten: »Flyttar till Stockholm».

I varje fall har Fredrica Elisabeth lämnat Järlåsa vackert lantliga prästgård. I socknens följande husförhörslängder eller död-böcker träffas icke hennes namn. Fröken Therèse Almgren har för mig berättat, att Fredrica Elisabeth Almgren mot slutet av sitt liv flyttat från Järlåsa till Adolf Fredriks församling i Stockholm. Där hade hon haft plats som sällskapsdam hos »en fin dam» — namnet kunde fröken Almgren icke erinra sig — boende på Drottninggatan. Liksom Planckh och Eichhorn uppgav fröken Almgren, att Fredrica Elisabeth dött ung. Uppgifterna ha bekräftats av kyrkböckerna i Adolf Fredriks församling. Tillflyttningslängden för år 1824 upp-

¹ Datering efter ALBERT NILSSON, *Kronologien i Stagnelius' diktning*. 1926.

tar »Demoiselle Fredrica Elis. Amalia Almgren» som inflyttad i maj från Järlåsa och bosatt i kvarteret Islandet n:r 5, 6. Man kan gissa, att den »fina dam», hos vilken hon var anställd, var en fröken Lovisa Fleming, som enligt husförhörslängden för år 1825 bodde i huset i fråga. I begravningsboken för samma församling uppges, att »Fredrika Almgren, mamsell, ogift», dött av slag den 17 juni 1825 i en ålder av 25 år och begravts den 21 i samma månad. Hon hade då överlevt sin skald med något mer än två år. Enligt sin brorsdotters uppgift skall Fredrica Elisabeth Almgren ha jordats på Adolf Fredriks kyrkogård. Någon minnesvård har jag icke kunnat finna, men inskrifterna äro också ofta förvittrade ända till oläslighet.

Erik Johan Stagnelius, vars heta känslor under tiden svalnat, förandligats och förflyktigat, såsom hans dikter utvisa, har nog aldrig återsett henne efter avflyttningen till Järlåsa. Efter vad det vill synas, har Stagnelius ifrån februari eller mars månad 1819 till och med augusti 1820 varit i Kalmar och Dörby (Bööks monografi, s. 186). Till åren 1819—20 förlägger Albert Nilsson (a. a., ss. 50, 55) Stagnelii teosofiska diktning och bland andra även dikterna *Månen* (II: 204) och *Månflickan* (II: 82, 83). Skalden har alltså varit långt borta från sin älskade, då han lugnt tillbakablickande säger:

O aningens och Minnets bleka stjärna,
Du i hvars sken, i nattens dunkla timma,
Vårt hjertas blyga Idealer simma,
Vid näktergalars melodi så gärna!

O tankens ljus! o magiska lanterna!
Gjut rikare ur skyn din midnattsstrimma
Och själen lyft ur jordens låga dimma
Upp till den höjd, dit känslorna sig ärna!

Skön ur din ring Amanda fordom lyste.
Mild som en Ängel, blek af salig kjusning,
Hon medlidsamt från nöjets himlar myste.

Mitt forna Sjelf från dig nu strålar åter.
Tyst hviskar det med löfvens aftonsusning
Och pärlors dagg på markens liljor gråter.

Kanske är det också från Kalmartraktens horisont, som Stagnelius i dikten *Landsbygden* (II: 140) tänker tillbaka på Stockholm

och den tid, då »Mälarns alla grottor» genljödo av Amandas namn. Dikten har samma svala skönhet som sonetten *Månen*, och skalden ser det förflutna belyst av minnets dämpade, milda och försonande ljus:

Räck likväl nu, förutan tvekan, handen.
 Min verld är dömd. Ej är du qvinna längre,
 Och jag ej man. Guds barn vi äro båda,
 I snöhvít oskuld klädda begge två.
 Rent är mitt hjerta. Qvalens långa skärseld
 Till himlens altar det ånyo invigt,
 Och öfver stoftet svänger döden snart
 Förlåtelsens och fridens ljusa fana.
 Ja, kom att menlöst vid min sida dröja,
 På gräsets bäddar under poppelskjulen,
 Att dricka blomstrens nardusdoft och lyssna
 Till bäckens sorl, till fogelns bröllopssång.
 Med fiärdens lyra jag ej mer dig helsar.
 Flydd är den tid, då hvarje träd i skogen,
 Då nymferna i Mälarns alla grottor
 Genljudade, vid harpans klang, Amanda!
 Och jord och himmel buro hennes drag.

Som synes, är det högst sannolikt, att den kvinna, som Stagnelius under åren 1815—1820 besjungit under namnet Amanda, är identisk med Fredrica Elisabeth Almgren. Å andra sidan är det omöjligt att med det ganska knappa material, som står till buds, när det gäller den kvinnliga huvudpersonen i denna kärlekshistoria, skönja några mera markerade drag i detta kvinnoansikte. Att Amanda varit »utmärkt vacker», som Eichhorn efter Victor Planckhs utsago säger, har Stagnelius ofta bedyrat med svärmisk och naiv överdrift. Han har fåfängt prisat hennes »blåa ögon, svarta lockar, rosenkinder». Fröken Therèse Almgren har bekräftat, att »faster Fredrique» varit »mycket vacker».

Fredrica Elisabeth Almgren har vidare kallats »slamsig», den enda uppgift i Eichhorns anteckningar, som icke kunnat bestyrkas från annat håll. Man kan dock erinra sig, att Stagnelius liknat Amanda vid purpurrosen, som är döv för näktergalens klagan,

Och åt falska vestanväder
 Och åt yra papilioner
 Barmens skatter överlåter.

Å andra sidan är redan en flyktig tanke på hennes ålder — hon var ju en flicka på blott femton till aderton vårar vid den tid, då Stagnelius var tillsammans med henne — nästan tillräcklig, för att man inte skall ta saken och epitetet allt för allvarligt. Vidare motsäges denna Planckhs uppgift av fröken Therèse Almgren, vilken, av sin fader och sin andra faster, Johanna Gustafva, som också »såg utmärkt bra ut men nog var en mera enkel människa», hört, att hennes »faster Fredrique» var »fin och behaglig och hade ett gott huvud». Syskonens omdöme bör väl ha vitsord gent emot den obalanserade och besvikne poeten samt mot Planckhs fader. För sin frejd har hon fått betyget »anständig» (enligt tillflyttningslängden år 1824 för Adolf Fredriks församling) — ett gott betyg.¹

Att Stagnelii älskade haft »gott huvud» förefaller troligt. För sin konfirmationsläsning har hon fått betygat, att hennes »begrepp» voro »goda» (= a som betyg), varemot hennes kamrater i allmänhet måst nöja sig med vitsorden »hjälppliga» eller »försvarliga». Också i innan- och utanläsning har hon fått vackrare betyg (ab) än de flesta (Finska förs:s konfirmationsbok 1816 och tillflyttningslängden för Adolf Fredrik 1824). Detta säger väl något men icke så mycket. I sitt bittra *Afsked till Lifvet* (II: 37) förebrår skalden Amanda icke blott hennes stolthet och hårdhet utan också en kvinnlig oförmåga att fatta kärlekens och världens väsen. Att den vackra flickan skulle förstå, att hennes och poetens själar en gång i paradiset varit de båda hälfterna av ett och samma gudaväsen, vilka i sin jordiska tillvaro skulle träffas vid Mosebacke, var dock väl mycket begärt. Helt har hon väl icke förstätt sin uppvaktande poet och hans kärlek, men vem har det?

Hurudan Fredrica Elisabeth Almgren än lär ha varit, kommer man dock lätt att tänka på hur mycken skön och odödlig vers har diktats om ganska vardagliga människor, hur betydande inkongruensen är mellan den stora känslan och dess föremål. Åter och åter tränger sig det gamla, ständigt bekräftade Goethe-ordet på: »Deine Liebe ist höher als was Du liebst».

¹ Prosten EDV. LEUFVÉN har haft vänligheten att giva mig följande upplysningar ang. de dåtida frejdebetygen: 1) någon fast betygsskala fanns icke; 2) prästerna formulerade betygen efter gottfinnande; 3) »anständig» hade högre stiltvärde och även annan innebörd i dåtida kyrkospråk än nu. Dess betydelse stod nära tyskans Anstand; 4) »anständig» var ett gott betyg, men, väl att märka, det angav en viss social ställning: ungefär lägre medelklass.

Den växlingsrika kärleks- och själshistoria, som den högst subjektive skalden och romantikern genomgått, har redan förut blivit ingående behandlad.¹ Här må blott ges en sammanfattning, sedd mot bakgrunden av den verklighet, som i det föregående avslöjats.

Om man också inte kan tro, att Stagnelius ständigt suckat i självvald ensamhet och försmått att trösta sig med andra kvinnor, så har å andra sidan hans tycke sannerligen icke varit flyktigt. Hans första dikter till Amanda härröra från år 1815, hans sista från 1819—20. Ännu så sent som år 1820 har han (enl. Albert Nilsson, a. a., s. 61) renskrivit en dikt till Amanda: avskedsdikten *Uppoffringen*. Under flera år har Amanda varit i hans tankar.

Redan en tanke på långvarigheten av Stagnelii böjelse uppvisar, på huru lösa grunder man velat förringa betydelsen av hans upplevelse. Själv har han aldrig gjort det. Ett nytt skede i sitt liv har han räknat från den dag, då han såg Amanda första gången; livet har blivit förtorkat och ökenlikt, då hon föraktfullt vände sig bort från honom; när hans lidelse för henne slocknat och förkolnat, synes det honom, som om det sista bandet, som fånglade honom vid jorden, var brutet.

Om intensiteten i hans lidelse liksom också om hans geniala förmåga att känna djupt vittnar även, att hela hans livsåskådning förvandlats i nära sammanhang med hans böjelse. Hans intensivt och helt upplevda kärlek förvandlar och besjalar hans natursyn: överallt tycker han sig se Amanda, och den romantiska allbesjälningen i hans senare naturuppfattning växer, som jag förut visat,² fram ur hans svärmeri (*Amanda*, I: 149, elegien *Omkring stadens dånande torg*, I: 213).

Men även i övrigt står Stagnelii utveckling hän mot metafysisk mystik i nära samband med hans kärlek till Amanda. Den romantiska spiritualismen har han närmat sig på den platoniska Eroslärans väg. De tre stora dikter, i vilka Stagnelius klarast framställt de romantiskt platoniska lärorna om kärleken, förut tillvaron och idévärlden, näml. *Afsked till Lifvet*, *Kärleken* och *Uppoffringen*, äro alla kärleksdikter, som inspirerats av hans passion för Amanda. Hans romantiserande sinnesbetagenhet och hans lust att idealisera

¹ Av BÖÖK: 'Stagneliusfiguren' i *Stridsmän och sångare* (Sthm 1910, ss. 185 ff.) och i monografien (ss. 248 ff.); av ALBERT NILSSON i *Svensk romantik* (Lund 1916, passim), och av mig: *Romantikern Stagnelius* (Samlaren 1923, ss. 16 ff.).

² Se mina *Studier i Stagnelii romantik*, s. 306, och *Romantikern Stagnelius*, *Samlaren* 1923, ss. 29 ff.

ha kommit honom att se sin älskade i ett allt högre ljus. I *Afsked till Lifvet* fantiserar han om Amanda som idealet från en högre värld, som sin brud i föruttillvaron, med vilken hans själ efter döden skall återförenas. Sedan har han funnit, att Amanda icke svarat mot hans ideal, en upptäckt, som väl kan förklaras av att han måst trösta sig i sin bedrövelse men också av att hans kärlek inneslöt en ideal trängtan och strävan, som ingen jordisk kvinna kunde motsvara. I några strofer av dikten *Kärleken* (II: 265), som ensamma äro tillräckliga för att vederlägga allt tal om att hans erotik är renodlad från själsliga sensationer, framskyntar, att skalden funnit, det hans kärlekstrånad syftade till något högre än sinnlig njutning. Han frågar sig:

O Amanda! när din bild sig målar,
 Krönt af liljor eller helgonstrålar,
 Stilla mänskensnätter för min själ:
 Hvadan då så öm, så gränslös trånad?
 Dessa tårar? dessa suckars brånad?
 Denna önskan att vid dina fötter
 Offra lif och hvarje jordiskt väl?

När i dalen, der oss skuggan gömmer
 För hvart lystet öga, jag mig drömmer
 Tryckt, o Ängel! till ditt hulda bröst.
 Hvadan då mitt hjertas milda tjusning,
 Skimret lik af evighetens ljusning,
 Balsamflägtarne ur Edens lundar
 Och Serafens kärleksfulla röst?

Han besvarar sin egen fråga, vadan den evigt otillfredsställda trånaden kommer:

Sköna flicka! ej ditt öga tände
 Dessa lågor. Samma eld mig brände
 Innan härlig för min blick du stod.
 Samma vällust intog mina sinnen
 När omsväfvad af en forntids minnen
 Ännu barn jag upp till stjerneborgen
 Såg ur andaktsrika tårars flod.

Ej Amanda! dig min trånad söker.

— — — — —
 — — — — —

Blott mig sjelf jag älskar i Amanda,
 Blott symbolen av mitt fordna jag.

I nära anslutning till Goethes ovan citerade ord skulle man kunna säga, att Stagnelius föredrog sin kärlek framför sin älskade. Kärleken blir för honom kärleken till det ideala.

Som föremål för denna sin kärlek har Stagnelius av fantasiens stoff skapat månflickans ljusgestalt, och till henne har han riktat några av de mest verklighetsfrämmande och eteriskt sköna vers, som diktats på svenskt tungomål. Allt är starkt romantiserat. Och likväl — alla dessa högt i rymden svävande och mot himlen stigande drömmar ha ett fast underlag av jordisk verklighet.

De stora dikterna, ävan de mest fantasiburna, äro inga i luften hängande trädgårdar. Också i detta sällsamma fall av dikt och verklighet visar det sig, att den blommande dikten har sina rötter i realiteternas mark, att dikt och verklighet visserligen äro skilda riken men gränsande till varandra och förbundna genom ett rikt förgrenat vägnät.